

НАШІ ПУБЛІКАЦІЇ

Володимир БОРИСЕНКО

ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

(Історичний досвід XIV ст.)

Українська державність, зародившись у глибині віків, еволюціонувала від найпростіших до високоорганізованих форм політичної організації, переживала періоди піднесення й занепаду. Проте ідея власної державності ніколи не згасала в свідомості українського народу.

Свідченням цього стала й напружена боротьба за відродження і збереження державності після нищівної поразки Київської Русі у боротьбі з татаро-монгольською навалою. Під владою Золотої Орди опиняється і Галицько-Волинське князівство. Правила тодішнього державотворення були дуже прості — невелика держава не могла існувати довго: вона або розросталася територіально, політично та економічно, або повинна була зникнути з політичного горизонту. Тільки на початку XIV ст. з активізацією міжусобної боротьби золотоординських ханів перед Україною відкрились перспективи державного розвитку. Ними спробував скористатися галицько-волинський князь Юрій (бл. 1301 — бл. 1315). 1302 р. він послав на допомогу польському князю Владиславу Локетку (брату своєї дружини) військові загани. Але похід виявився невдалим, і Юрій втратив відвойовану батьком українську Люблінську землю. Він успішно діяв у мирній розбудові своїх володінь. За князювання Юрія розросталися міста й села, розвивалася торгівля і культура. 1303 р. була створена Галицька митрополія, що зміцнило міжнародний авторитет західно-української держави, але послабило релігійні зв'язки з іншими українськими землями. Правління Юрія — це рідкісна доба спокою, багатства і слави Галицько-Волинської держави і міжнародного її визнання. Сам князь дістав королівський титул, що зміцнило статус Русі у політичному розкладі тогочасної Європи. Титул «король Русі» найбільше відповідав державотворчим процесам в Україні, оскільки відродження нової Української держави на західних землях відбувалося під природною назвою «Русь».

Сини Юрія Андрій і Лев (1315—1323), хоч і розділили між собою територію князівства, мали спільні політичні інтереси, діяли заодно. Вони підтримували дружні стосунки з правителями західних держав і тим самим забезпечили мирні умови життя для своїх підданих. Внутрішня стабільність стимулювала національне піднесення серед місцевої феодалної верхівки та її прагнення незалежитися від Золотої Орди. При цьому патріоти добре бачили власну неспроможність досягти мети і в своїх діях орієнтувалися на ті країни, які були готові виступити проти ханської держави і визнати правомірність державотворчих устремлень української національної знаті. Такою країною стала молода Литовська держава.

На початку XIV ст. Литва набрала великої сили. Її територія розширилась далеко за стічні межі — до Вісли, Німану й Двіни — за рахунок приєднання білоруських та частини руських земель. Після придушення сепаратистських виступів племен ятвягів і жмуди внутрішнє становище країни зміцніло. Водночас посилилася загроза її державному існуванню з боку німецьких рицарів, Польщі й особливо Золотої Орди. Спочатку ворожі, а потім добросусідські відносини між Литвою й Галицько-Волинською Руссю переросли в союзницькі. Вони були спрямовані проти зовнішньої агресії і мали на меті створення дружньої Литви Української держави.

Політичне зближення Галицької Русі та Литви закріпилося династичним шлюбом наймолодшого сина великого князя литовського Гедиміна (1316—1341) Любарта (Дмитра в християнстві) з дочкою Андрія Юрійовича. Союз галицько-волинських і литовських князів викликав протидію монголо-татарської влади. Хан Узбек (1314—1342) спершу підкорив собі незалежні кочові племена між Доном і Дніпром, а на початку 20-х років — і в пониззі Правобережної України. Незабаром надійшла черга Галичини і Волині. В жорсткій борні з Золотою Ордою Галицько-Волинська держава зазнала нищівної поразки. Князі Андрій і Лев у 1313 р. загинули в бою. З їх смертю припинилась династія Романовичів, яка так багато зробила для України.

Політичне становище українських земель кардинально змінилось. Князь Гедимін вважав Волинь володінням свого сина Дмитра-Любарта і з ініціативи місцевої знаті почав розширювати його на схід. Навесні — влітку 1324 р. українсько-литовські війська здійснили визвольний похід на Київське князівство. Напрямок удару був обраний не випадково. Незважаючи на занепад, Київ продовжував бути номінальним центром усієї Русі. Тому його зайняття мало б величезний вплив на розгортання визвольного руху в Україні. Важливу роль при цьому грало й свідоме прагнення частини київської аристократії позбутися чужоземного панування. Українсько-литовські війська оволоділи Овручем, Житомиром, поблизу Білгорода завдали поразки нечисленним загонам прибічників хана — київського князя Святослава, брянського — Романа, переяславського — Олега і луцького — Лева. Після символічного опору київські бояри заявили про підтримку переможців і визнали владу Гедиміна. Те ж саме зробила знать Вишгорода, Черкас, Канева, Сліпорода та інших міст і містечок Подніпров'я.

За підтримку литовський князь зобов'язався повернути українським князям і боярам їх спадкові володіння, права і привілеї. Своім намісником на Подніпров'ї Гедимін залишив сина Федора. Однак перемога була не повною. У 1324 р. у Подніпров'ї встановилося двовладдя. Поряд з адміністрацією баскака діяла адміністрація і литовського князя. Так почалося масове визволення українських земель з-під монголо-татарського іга. Водночас це був крок до створення загальноукраїнської держави.

Успіх союзників на Подніпров'ї був затьмарений подіями на заході України. Пропольськи настроєні місцеві бояри обрали галицько-волинським князем сина мазовецького князя Тройдена 14-річного Болеслава (1324—1340). Це вилилося у збройний конфлікт між Литвою і Мазовією. Тільки загроза агресії Тевтонського ордену змусила противників припинити чвари й 1325 р. укласти мир. За його умовами Гедимін відмовлявся від Волині, проте зберігав за собою густо заселену українцями Берестейщину і Підляшшя. Галицько-Волинська держава втратила свої землі в Північному Причорномор'ї й мусила визнати зверхність Золотої Орди. Князь Болеслав перейшов у православ'я, в честь свого діда по матері взяв ім'я Юрій і гарантував боярству збереження всіх статків, давніх прав, звичаїв та привілеїв.

Певний час Болеслав-Юрій II воював з Польщею та Угорщиною за Люблінську землю, але безуспішно. Намагаючись зміцнити своє становище, він протегував іноземцям — давав великі пільги зарубіжним купцям та ремісникам, оточував себе католиками, які відсовували національну знать від адміністративної влади. При цьому князь відступив від православ'я і став заохочувати навернення українців до католицизму. Це викликало масовий протест галичан. Бояри на чолі з Дмитром Дедьком організували змову і 1340 р. отруїли князя на бенкеті, а іноземців винищили, проголосивши Галицько-Волинським князем Любарта, тісно пов'язаного з Романовичами. Фактично його влада поширювалась тільки на Волинь. У Галичині запацували місцеві бояри на чолі з «управителем і старостою Руської землі» Дедьком. Так Галицько-Волинська держава розпалась на князівство Волинське й олігархічну автономну республіку Галичину. Хан Золотої Орди визнав Любарта верховним правителем і підтримував його в боротьбі проти Польщі та Угорщини. Польща при Казимірі (1333—1370) значно посилилась. Незважаючи на невдачу у війні з хрестоносцями і втратою в 1336 р. Помор'я, вона становила собою серйозну силу, яка ставила за мету анексувати українські землі.

Галицько-Волинська держава XIII—XIV ст. (за М. Грушевським)

Зміцніла за цей час і Угорщина, яка поглинула Славонію, Хорватію, Болгарію, Валахію, Молдавію з Буковинною, а також українське Закарпаття. Саме Польща та Угорщина й почали активно зазіхати на роз'єднані західноукраїнські землі. 1340 р. угорсько-польські війська вдерлися в Галичину, оволоділи Львовом, та захопити увесь край не змогли. Запрошені Дедьком татари напали на Польщу й Угорщину і спустошили їх. Любарт поступово обмежував автономні права Галичини. У 1347 р. він остаточно її підкорив.

Непроста ситуація складалася і в релігійному житті колишніх земель Київської Русі. При всій могутності литовський князь не зміг, а може, не хотів захистити самостійне існування Галицької митрополії від великоімперських зазіхань московського князя Семена Івановича (1340—1353). В результаті інтриг московського митрополита Теогноста патріарший собор 1347 р. затвердив рішення про ліквідацію Галицької митрополії й прилучення її до митрополії Київської, а на той час власне Московської. Вирішальною підставою для цього стало брехливе повідомлення московського князя про небажання віруючих миритися з існуючим поділом. Діставши відповідну грамоту візантійського імператора Іоанна VI Кантакузіна, князь умовив галицького архієрея відправитися до Константинополя на церковний суд. У 1347 р. під приводом відновлення церковної єдності Русі Західна Україна була позбавлена власної церкви, а разом з нею і могутнього зняряддя формування релігійної та національної свідомості українського народу.

Політику Любарта по зміцненню Волині й Галичини активно підтримував новий великий князь литовський Ольгерд (1345—1377), який поділяв прагнення української знаті до незалежності від Золотої Орди. На перешкоді цьому стояли Польща й Угорщина. Король Казимир добився нейтралітету Золотої Орди, уклав мир з хрестоносцями і протягом серпня—вересня 1349 р. захопив Волинь та Галичину. Любарт утримав за собою тільки Луцьку землю. Почалась польсько-українсько-литовська війна за українські землі. У ній найактивнішу участь взяло місцеве населення. Безприкладний героїзм і військову вправність продемонстрували захисники волинського міста Белза під орудою воеводи Дрозда. Вони не тільки відстояли місто, а й завдали нападаючим великих втрат. Війна закінчилась перемир'ям 1352 р., за умовами якого Галичина відійшла до Польщі, а Волинь з містами Володимир, Луцьк, Белз, Холм та Берестейщиною залишилась за Литвою.

Захоплену українську землю польський уряд прагнув зробити своєю провінцією — поширював на неї польське право й адміністративну систему, на вищі посади призначав польських феодалів, зміцнював католицьку церкву і намагався створити окрему православну Галицьку митрополію, щоб таким чином послабити зв'язки краю з іншими українськими землями. Частина галицьких бояр задовольнилась одержаними привілеями й пішла на співробітництво з загарбниками. Інша не хотіла миритися з матеріальними і політичними втратами й емігрувала до Литви та Валахії, не залишаючи надії повернути втрачене. Боротьба Литви і Польщі за українські землі не припинялась протягом кількох наступних десятиліть. Її результати багато в чому залежали від реакції українського населення на дії іноземних урядів.

Перші роки травління литовських князів на Волині переконали патріотичну українську громадськість у реальності відновлення національної держави. Великою мірою цьому сприяло визнання литовськими властями національних особливостей державного устрою України—Русі та особливих прав української знаті на місце в суспільстві. Перебуваючи на значно нижчому рівні суспільного і культурного розвитку, Литва запозичувала кращі зразки соціально-політичного устрою Київської Русі. Почалась відверта українізація литовських князів. Вони одружувались з українськими боярнями і княгинями, переходили у православну віру, вводили в діловодство і повсякденну практику руську (українську і білоруську.— В. Б.) мову, запозичували місцеві звичаї та обряди. Через три — чотири покоління вже було важко розібрати, хто з них литвин, а хто русин. Такі дії литовських князів імпонували й тій українській знаті, яка знемагала під монголо-татарським ігом і мріяла здобути політичні привілеї і матеріальні статки, суттєво обмежені азійськими формами залежності України від Золотої Орди. Цій знаті протистояла частина місцевих князів і бояр. Заможна українська верхівка у визначенні своєї долі все більше розколювалась на дві ворогуючі групи.

З середини XIV ст., позбавлена історичного підґрунтя стійкої цілісності й прогресивної економічно-адміністративної системи, Золота Орда почала розпадатися. Після вбивства хана Бірцібєска в 1359 р. загострилась збройна боротьба між претендентами на владу. Посилились відцентрові устремління ханів і мурз окраїнних територій Золотої Орди, що багато в чому обумовило успіх визвольного руху пригноблених народів. Частину військової сили Татаро-Монгольської держави відтягло на себе міцніюче Московське князівство. Зростаюча небезпека з боку Тевтонського ордену і Польщі штовхала Ольгерда на тісніший союз з українськими можновладцями. На Литву натискали з заходу, і вона розширювалась на схід та південь.

Зайнявши 1359 р. Брянськ, Ольгерд вийшов на кордони Чернігово-Сіверщини і Київщини. Велику допомогу у визволенні Подніпров'я подали Ольгерду місцеві бояри, київський князь Федір і митрополит Роман, якого перед цим князь зробив своїм ставлеником у Києві. Наприкінці 1361 р.— початку 1362 р. київський князь і місцеве боярство добровільно визнали владу Ольгерда. Поповнене київськими воїнами, українсько-литовське військо влітку 1362 р. рушило у визвольний похід на схід. Паралельно йому рухалась орда кримського хана Мамає, який виступив проти тих претендентів на ханський престол у Сараї, чий володіння лежали між Дніпром і Доном. У боротьбі з Золотою

Ордою литовський князь, українські бояри і кримський хан стали союзниками.

З допомогою місцевої знаті українсько-литовські війська швидко визволили територію колишнього Чернігово-Сіверського князівства до Дону з містами Чернігів, Новгород-Сіверський, Путивль, Курськ. На зворотному шляху переможці звільнили землі Переяславщини і рушили на Правобережжя проти невеликих татарських орд Кутлубаха-султана, Качибей-карея і Дмитра-султана, які підтримували Польщу в її протистоянні з Литвою. У битві при Синіх Водах (притока Південного Бугу р. Синюха) українсько-литовські війська восени 1362 р. вщент розгромили татарські загони й звільнили Поділля. Союз литовських і українських можновладців приніс Україні довгоочікувану свободу. За межами союзницької держави опинились тільки окремі регіони: Галичина у складі Польщі, Північна Буковина у Молдавському князівстві, Закарпаття в Угорщині. Кримський півострів перетворився на окремий татарський улус, який все більше відділявся від Золотої Орди.

Визволена спільними силами Україна об'єдналася з Литвою в одній державі як рівна з рівною. Самі литовці називали її Велике князівство Литовське, Руське і Жемайтійське, що найповніше відповідало національному і територіальному складу нової держави. Українські, білоруські і частково російські землі становили 9/10 загальної площі князівства. У складі спільного державного утворення Україна відновила адміністративно-територіальний устрій, типовий для Київської Русі. Давня мрія української знаті здійснилась. Вся територія України була поділена на удільні князівства, які представляли собою автономні державні утворення.

На чолі князівства стояли представники переважно великокнязівської литовської родини. Це була своєрідна дяка української аристократії литовському князю за видатну роль у визволенні українських земель. Київське князівство разом з Переяславщиною дісталось сину Ольгерда Володимиру, Чернігівське і Новгород-Сіверське — другому сину Корибуту (в християнстві Дмитро), Брянське і Трубчевське — старшому сину Дмитру, Стародубське — племіннику Патрикю Наримунтовичу. В чотирьох уділах на Поділлі вокняжились племінники Ольгерда Юрій, Олександр, Костянтин і Федір Коріатовичі. У невеликих уділах до влади прийшли українські князі, далекі нащадки Володимира Святославича. Національна знать виявилась відсунутою від влади тільки на вищих щаблях управлінської системи.

Удільні князі перебували у васальній залежності від великого князя, присягали йому на вірність, складали щорічну данину, озброєно виступали у похід. Разом з тим, вони утворювали великокнязівську Раду і брали участь у вирішенні найважливіших державних питань. На місцях удільні князі мали фактично необмежену владу — на власний розсуд розпоряджались землями і доходами, привласнювали мито, здійснювали судочинство. Кожен удільний князь мав своїх васалів з місцевих князів і бояр. Для поповнення вояцького стану князі переводили в бояр представників інших станів, у тому числі й заможних міщан та селян, які звільнялися від виконання різноманітних повинностей і були зобов'язані відбувати військову службу. За це бояри діставали земельні пожалування як на помісному, так і на вотчинному праві.

З одержанням автономних прав українські князі й найбільше боярство почали відверто претендувати на певну незалежність від литовської правлячої верхівки. Їх підтримували й литовські удільні князі. На чільне місце в державотворчому процесі з початку 70-х років висунулось Київське князівство, що стало центром консолідації української народності. За короткий час воно приєднало до себе Переяславщину, значну частину Чернігово-Сіверщини і простяглося до притоки Сіверського Дінця річки Тихої Сосни на сході. Київський князь Володимир Ольгердович поділяв прагнення місцевої знаті до самостійності. Дедалі більшу її частину він виводив з-під влади великого князя литовського, ігнорував розпорядження центральних властей, а то й протидіяв їм. Князь організував карбування власної монети, що фактично зробило князівство фінансово незалежним від Литви.

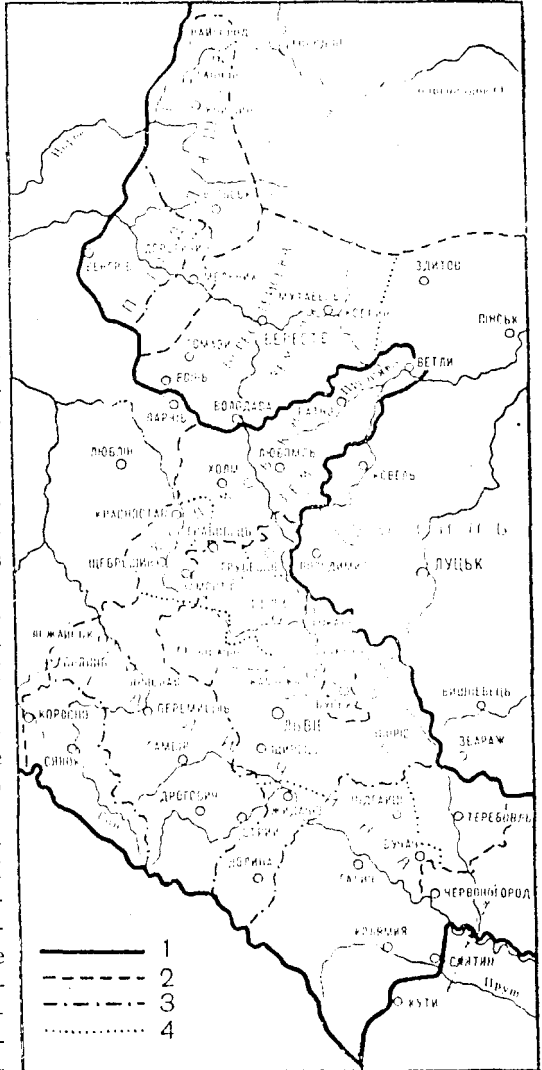
Перспектива виходу українських князівств з-під влади литовського центру і створення самостійної національної держави не влаштовували правлячі кола Литви. Прийшовши до влади, великий князь Ягайло (1377—1392) доклав

чимало зусиль для послаблення визвольного руху в Україні. З цією метою він почав пересаджувати удільних князів, давати їм землі в різних місцях. Становище Литовської держави ускладнювалось. На заході вона не змогла відстояти цілісність своїх володінь: в 1377 р. угорсько-польські війська захопили Холмщину та Белзщину, які спершу належали польській короні. Та наступного року угорський король відібрав у Польщі всю Галичину разом з окупованими територіями Західної Волині й приєднав їх до своїх володінь. Почалась зміна місцевих урядовців чиновниками-угорцями. Вища влада в регіоні перейшла до королівського намісника й була підкріплена введенням у галицькі міста угорських гарнізонів. Посилився соціальний гніт. 1382 р. в Галичині спалахнуло народне повстання, яке, однак, зазнало поразки.

Все більшу активність проявляв Тевтонський орден. На сході Велике князівство Литовське зазнавало зростаючого тиску з боку Московського князівства, яке помітно зміцнилось після перемоги над татарами в 1380 р. Внутрішні і зовнішні обставини штовхали литовських і польських феодалів до об'єднання. В 1385 р. феодали підписали Кревську унію, за умови якої Литва і Польща об'єднувалися в одну державу. Після шлюбу з польською королевою Ядвігою королем ставав Ягайло (1386—1434). Литва мала прийняти католицизм, віддати казну Польщі, заплатити 200 тис. флоринів Вільгельмові австрійському за його відмову від Ядвіги, повернути захоплені території і приєднати до Польщі як литовські, так і українські землі.

Кревська унія значно зміцнила Польщу. З допомогою литовсько-українсько-го війська вона 1387 р. остаточно відвоювала в Угорщині Галичину й встановила владу над Молдавським князівством. Під тиском польських панів Ягайло приєднав Галичину не до Литви, а до Польщі, зобов'язавшись навично зберігати її «собі, Ядвізі, дітям і короні польській». Далеко не однозначно сприйняли Кревську унію литовські та українські можновладці. Вже перші дії Ягайла по виконанню її умов наштовхнулись на збройний опір литовської правлячої верхівки на чолі з князем Вітовтом Кейстутовичем. Та й удільні українські князі, хоч і мусили присягнути на вірність польському королю, почали ремствувати, не бажаючи втрачати здобуту обмежену самостійність.

Київський князь Володимир Ольгердович відмовився прийняти католицьку віру, а дивлячись на нього, те ж саме зробило й київське боярство. Хоч Володимир Ольгердович і мусив взяти участь у боротьбі Ягайла проти Вітовта, але в інших питаннях проводив самостійну політику. Він вів переговори з московським князем про допомогу у боротьбі з Вітовтом, відмовлявся виконувати накази Ягайла. Незалежна політика по відношенню до Литви і Польщі

не на жарт турбувала польського короля і литовського князя, які змушували Володимира Ольгердовича ще двічі присягати Ягайлу, та приборкати його так і не змогли. У своїх діях київський князь спирався на місцеве боярство, кровно зацікавлене в державній незалежності. Протистояння центру й периферії скінчилося компромісом. У 1392 р. Ягайло визнав Вітовта довічним правителем Литви. Так литовські й українські феодали домоглися відстрочки повної інкорпорації Литви і України до Польщі. Централізація князівства зміцнила великокнязівську владу, створила передумови для успішної відсічі іноземної агресії й одночасно для обмеження автономних прав удільних князівств. Вже перші дії уряду в цьому напрямі викликали відповідну реакцію в Україні.

На початку 90-х років більшість українських князівств відмовилась визнавати Кревську унію, а разом з нею владу як польського короля, так і великого князя литовського. Тобто була зроблена спроба добитися державної незалежності автономних князівств. На чолі патріотичних сил стали київський князь Володимир Ольгердович, новгород-сіверський — Дмитро-Корибут і подільський — Федір Кориатович. Але діяли вони розрізнено, неузгоджено і тим самим прирекли визвольний рух місцевої людності на невдачу. Наступ військ Дмитра-Корибута на Литву 1392 р. скінчився поразкою. Почався контрнаступ литовських загонів на Україну. Протягом 1392—1395 рр. Вітовт відібрав найбільші удільні князівства повсталих князів і передав їх своїм намісникам. Українська знать поставилась до них вороже. Коли на місце усунутого Володимира Ольгердовича до Києва в 1394 р. прибув Скиргайло, то боярство відмовилось йому коритися. Князь мусив відмовитися від обмеження прав місцевих можновладців і почав підтримувати їх прагнення до незалежності від центру. Однак така лінія поведінки київського правителя не влаштувала Вітовта, і Скиргайло був отруєний. 1399 р. до Києва приїхав намісник Вітовта, його племінник Іван Гольштинський, удільний устрій України було ліквідовано.

Позбавлення удільних князів управлінських прав завдало визвольному рухові відчутного удару. Опальні можновладці хоч і не наважувалися на відкритий збройний опір, проявляли все більшу опозиційність до дій великого князя. Литовським і опозиційно настроєним українським князям вистачило сили, щоб підкорити дрібних татарських ханків на півдні Правобережної України і вийти до Чорного моря. Але для протиборства з усією Монгольською державою, в яке вступив Вітовт з метою оволодіння «всією Руссю» і Московським князівством, сили виявились замало.

На початку літа 1399 р. військо Вітовта рушило вниз по Дніпру. В його складі переважну більшість становили ополчення київського правителя Івана Борисовича, подільського — Спитка Мельштинського, волинських князів Острозьких та ін., а також татари Тохтамиша, 100 хрестоносців, 400 поляків, загін валаського господаря, дружини смоленського князя Гліба і боярського — Дмитра. Сил явно бракувало. Чи не вперше принішкла Україна побачила масу воїнів, озброєних вогнепальною зброєю — пищалями, самострілами і гарматами. Ворогуючі армії зішлись в гирлі Ворскли. 12 серпня 1399 р. добре озброєна, але не об'єднана спільною метою українсько-литовська армія зазнала нищівної поразки від 100-тисячної армії хана Тімур-Кутлука. У битві загинули 18 князів і тисячі простих воїнів. Сам Вітовт ледве врятувався втечею. Переслідуючи відступаючих, ординці сплюндрували і розграбували Переяславщину, Київщину, Поділля, Волинь, хоча вони скрізь і зустрічали мужній опір місцевого населення. Зруйнувавши Поділ, Тімур-Кутлук так і не зміг заховити всього Києва і, взявши з міста викуп, відступив. Вистояли також Кам'янець-Подільський, Кременець і Луцьк. Пізньої осені ординці повернулися в причорноморські та прикаспійські степи, залишивши по собі руїни і згарища.

З поразкою на Ворсклі похитнулися позиції власне Литви та й самого князя. Смоленськ відокремився від князівства, тевтонці порушили мирну угоду і активізували напади на литовські землі, загострили відносини з Новгородом. Все це, а також невдоволення удільних князів та бояр змусило Вітовта йти на подальше зближення з Польщею. За умовами Віленської унії 1401 р. литовські князі визнали васальну залежність Литви від Польщі. Після смерті Вітовта всі руські землі, в тому числі й українські, мали перейти під

владу Короли Польської. Одночасно литовським панам надавалась можливість брати участь у виборі польського короля після смерті Ягайла.

Зростаюче невдоволення української і литовської знаті політикою Вітовта на початку XV ст. переросло в черговий спалах національно-визвольного руху в Україні. Спочатку він охопив тільки Чернігово-Сіверщину і набрав форми відходу незадоволених українських князів і бояр до Московщини. На початку литовсько-московської війни за Псковську землю (1406—1408 рр.) до цього вдалися стародубський князь Олександр Патрикеевич і син київського намісника Олександра Іван Гольштинський з групою місцевих бояр. На чолі невдоволеної чернігово-сіверської знаті став молодший брат Ягайла подільський і сіверський князь Свидригайло. Його боротьба за великокнязівський престол і державну незалежність Литви органічно поєднувалась з визвольним рухом української аристократії. Не добившись бажаного з допомогою Тевтонського ордену та Золотої Орди, Свидригайло 1408 р. від'їхав до Москви разом із звенигородським, путивльським, перемишльським князями, а також багатьма чернігівськими, стародубськими і сіверськими боярами. Це змусило Вітовта припинити військові дії, укласти мир з Московським князівством і залагодити стосунки з Псковом і Новгородом. Сам Свидригайло, хоч і був обласканий Москвою і одержав у володіння 6 міст, повернувся до Вільна. Тут він почав готувати таємну змову проти Вітовта, але її було викрито, двох змовників страчено, а самого Свидригайла ув'язнено в кремєнській фортеці.

Після Грюнвальдської битви 1410 р. прагнення литовських князів до державної незалежності від Польщі посилилось. Щоб остаточно не втратити Литву, Ягайло мусив піти на значні поступки Вітовту. 1411 р. він передав великому князеві литовському відібране у Свидригайла в 1402 р. Західне Поділля і домігся відмови угорського короля від претензій на Галичину і Поділля. На сеймі в м. Городлі 1413 р. між Литвою і Польщею було укладено нову унію. Городельська унія визнавала існування великокнязівського престолу в Литві. Але обрання великого князя мало контролюватися і затверджуватися польським королем. Литовські феодалі-католики зрівнювалися в головних правах з польськими, прилучалися до обрання великих князів литовських і королів польських.

Городельська унія значно зміцнила становище Литви і Вітовта на міжнародній арені. Литовський князь знову звертає свій погляд на південний схід. При його підтримці до влади в Золотій Орді приходить династія Тохтамиша, після чого Вітовту було неважко закріпитися на Півдні України і в Криму. Узбережжя Чорного моря між Дністром і Дніпром князь укріпив системою замків і міст: Хаджибей — нині Одеса (1415), Каравул на Середньому Дністрі, Білгород і Чорногород на Дністровському лимані, Дашів — нині Очаків (30-ті роки XV ст.), св. Івана і митниця поблизу о. Тавані в пониззі Дністра тощо. Зміцнювались фортеці і в глибинних районах України. Здобуті землі Вітовт заселяв не тільки українськими населенням, а й насильно чи добровільно введеними з місць проживання татарами, а також кабардицями, черкесами та іншими вихідцями з Кавказу. Племінник Вітовта Сигізмунд Корибутович з п'ятитисячним загоном руських бояр у 20-х роках мужньо воював на боці гуситів. Литовські війська руйнували Рязанське і Тверське князівства, безпосередньо загрозували Московському князівству.

Разом з тим Городельська унія фактично позбавила українську аристократію надій на мирне здобуття державної незалежності, князівська знать дедалі більше відсторонюється від вищих адміністративних посад та основних джерел збагачення, на її місце приходять крупні бояри.

